

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۱۱/۳۰
تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۳/۲۹

شعبانعلی قربانی^۱

مطالعه میزان تطابق محتوای واحدهای درسی رشته صنایع‌دستی در مقطع کارشناسی با مفهوم دیزاین

چکیده

دیزاین و معادل فارسی آن، طراحی، دارای مفاهیم گسترده‌ای در رشته‌های هنر و معماری است. طراحی در صنایع‌دستی را می‌توان در سه مقوله طراحی ترسیمی، طراحی سنتی و طراحی در مفهوم دیزاین تعریف نمود. طراحی در مفهوم دیزاین به دلیل ماهیت خلاقانه و نوآورانه آن از مباحث اساسی آموزش در رشته‌های هنری است. استفاده از عنوان کلی طراحی برای مفاهیم مختلف، اغفال و یا بروز تفاسیر شخصی از آن را به دنبال داشته و با وجود درج واژه طراحی در عنوان بسیاری از دروس، مفاهیم و انتظارات مورد نظر از طراحی در مفهوم دیزاین در برنامه و شرح دروس به خوبی تبیین نگردیده و بنابراین اخلاص در آموزش آن را به دنبال دارد. هدف از این مقاله ضمن ارائه تعریف و جایگاه دیزاین، مطالعه میزان تطابق و ارتباط محتوای واحدهای درسی کارشناسی صنایع‌دستی با مفهوم دیزاین است. نتایج مبین آن می‌باشد که مقوله طراحی در مفهوم دیزاین در رشته صنایع‌دستی به خوبی تبیین نگردیده و از لحاظ کمی و کیفی نیازمند بازنگری است. در پایان پیشنهادهایی جهت بهبود وضعیت موجود آموزش طراحی (دیزاین) ارائه شده است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با کمک ابزارهای کمی و کیفی صورت گرفته و از مطالعات تطبیقی نیز سود جسته است.

کلیدواژه‌ها: آموزش عالی هنر، کارشناسی صنایع‌دستی، برنامه درسی، دیزاین، طراحی

۱. استادیار دانشکده صنایع‌دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان

E-mail: Sh.ghorbani@aui.ac.ir

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی نگارنده با عنوان «بررسی میزان تطابق محتوای واحدهای درسی کارشناسی رشته صنایع‌دستی با مفهوم "دیزاین" با اتخاذ روش تطبیقی و معناشناختی» به شماره طرح ۹۵۱۱/۷ در معاونت پژوهشی دانشگاه هنر اصفهان می‌باشد.

مقدمه

دیزاین یا معادل آن در زبان فارسی یعنی طراحی، یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم دخیل در آموزش عالی رشته‌های هنر است. واژه طراحی در فارسی امروزی معانی مختلف و گاهی متضاد را در برمی‌گیرد و کاربرد آن تقریباً در تمامی تخصص‌های آکادمیک از جمله هنر، مهندسی، اقتصاد، علوم انسانی و حتی پزشکی متداول می‌باشد. در این بین در محافل هنری که منادی اصلی طراحی هستند، این واژه واحد مترادف با دو واژه دیگر در زبان انگلیسی یعنی دراویینگ^۱ و دیزاین^۲ به کار می‌رود. اگر تساوی این دو واژه را مقبول بدانیم، بنا بر برهان قیاسی باید به این نتیجه رسید که این دو واژه انگلیسی مترادف یکدیگر هستند، درحالی‌که بر کسی پوشیده نیست که چنین نتیجه‌گیری صحت ندارد. اگرچه این دو واژه با یکدیگر بی‌ارتباط نیستند، ولی نمی‌توان آن‌ها را همسان و حائز معنای یکسان دانست (هوانسیان، ۱۳۹۰: ۷۴). به اعتقاد نایجل کراس^۳، در جوامع سنتی و مبتنی بر صنایع دستی، مفهوم طراحی (دیزاین) مصنوعات اصولاً مستقل از فرایند ساخت آن‌ها نبوده است و نیازی به فرایند مقدماتی ترسیم و یا مدل‌سازی قبل از فعالیت تولید مصنوع وجود نداشته است. لیکن در جوامع صنعتی مدرن، فرایندهای طراحی و تولید مصنوعات معمولاً کاملاً مستقل از یکدیگر صورت می‌گیرند و بنابراین مهم‌ترین شکل ارتباطی بین طراح و تولیدکننده و یا مشتری همان شرح یا توصیف کامل طرح یا ترسیمات طراحی خواهد بود که از توصیفات عمومی تا جزئیات ریز، رنگ، ماده، نوع سطح، ابعاد و اندازه‌ها، اجزای الحاقی و نحوه مونتاژ را می‌تواند در برگیرد. شکی نیست که این نوع از طرح‌های ترسیمی (دراویینگ) سودمندترین شکل برقراری ارتباط و تشریح یک مصنوع هستند که باید تولید شود (Cross, 2000: 4-5). در عین حال طراحان به اسکیس، دراویینگ (ترسیم) و مدل‌سازی به‌عنوان ابزارها و راه‌هایی برای کشف و درک مسئله و راه‌حل آن در زمانی که با پیچیدگی در طراحی مواجه هستند نیاز دارند. فعل ترسیم به شفاف شدن ذهن کمک می‌کند و نقطه آغازی است برای فرایند اندیشه، زیرا بسیار مشکل است تا فرایند طراحی را صرفاً به صورت فرایندی درونی و ذهنی به سرانجام رساند و در این راه طراحان نیازمند هستند تا با نمودی عینی و بیرونی که همان اسکیس، ترسیم و مدل است تعامل برقرار سازند و از آن‌ها به‌عنوان حافظه‌های خارجی و موقت برای ایده‌های خام و ابتدایی جهت برقراری و تداوم گفتگو بین طراح، مسئله و راه‌حل بهره‌برند (Cross, 2011: 12).

براین اساس واژه طراحی عملاً به محصول «طرحی» که در ذهن متصور است، نه به صورت ترسیمات یا دستورالعمل‌ها، بلکه به صورت حاصل نهایی تولید اطلاق می‌شود. دشواری این واژه (طراحی) زمانی بیشتر آشکار می‌شود که بدون ارجاع به هیچ متن بخصوصی و به‌عنوان اصطلاحی کلی به کار رود (پوتر، ۱۳۹۱: ۸). هم‌اکنون دروس متنوعی در کارشناسی رشته صنایع دستی وجود دارد که واژه طراحی در عنوان و یا شرح درس آن‌ها وجود دارد. خلط معنایی واژه طراحی در زبان فارسی که برای که برای مفاهیم ترسیم و دیزاین به صورت یکسان به کار می‌رود موجب شده است که این دروس علی‌رغم درج واژه طراحی در عنوان، یا اصولاً به مقوله طراحی در قالب مفهوم دیزاین ورود پیدا نکنند، یا به بخشی از آن بپردازند و یا اساساً اهداف دیگری را پیگیری نمایند و موجب گشته است تا بخش قابل‌توجهی از مطالب ضروری و اساسی در حوزه طرح و تولید این نوع آثار و محصولات مورد غفلت قرار گیرد. گستردگی معنایی و تطور بسیار این واژه موجب ابهام و سردرگمی در دستیابی به معنایی جامع و واحد از آن به‌ویژه زمانی که به بحث

آموزش مرتبط می‌گردد می‌شود و باعث ایجاد اختلال در تدوین، درک و آموزش دروسی می‌گردد که ماهیتاً با طراحی در معانی مختلف آن مرتبط هستند و یا در فرایند آن دخیل می‌باشند. بنابراین آنچه در قالب مفهوم دیزاین و فرایندهای طراحی مرتبط با آن مورد نظر است، عملاً در برنامه درسی صنایع‌دستی کم‌رنگ است و یا به آن پرداخته نمی‌شود.

صنایع‌دستی رشته‌ای است که علاوه بر تأثیرگذار بودن عوامل فرهنگی، هویتی و تاریخی، عوامل دیگری نیز همچون مسائل کاربردی، ارگونومی، مواد و روش‌های ساخت و تولید، زیبایی‌شناسی و سایر عوامل محیطی و انسانی در آن دخیل و حائز اهمیت است. عدم تعریف دقیق مفهوم «طراحی» در برنامه و شرح دروس این رشته و به دنبال آن عدم آگاهی و شناخت کامل اساتید از مفاهیم و اهداف آن، موجب می‌شود که دانشجویان این رشته بدون شناخت فرایند علمی طراحی یک محصول از تعریف نیاز، گروه هدف، ایده‌پردازی، ارزیابی، ارگونومی، استانداردها، ارائه، نمونه‌سازی و درنهایت تولید، وارد کارگاه‌های عمومی و سپس تخصصی‌شده و طراحی دانشجویان غالباً به صورت احساسی، تجربی، شهودی، تقلیدی و یا طرح‌های پیشنهادی اساتید شکل می‌گیرد و درحالی‌که انتظار می‌رود فارغ‌التحصیلان صنایع‌دستی به‌عنوان برنامه‌ریزان و هدایت‌گران این حوزه، مهارت‌های علمی و عملی و اندیشه‌ی خویش را در جهت رونق و بهبود کیفیت هنری و کاربردی محصولات صنایع‌دستی به‌کارگیرند، این موضوع در عمل کمتر تحقق یافته و لذا تغییر و بهبود چشم‌گیری را در این حوزه‌ها شاهد نیستیم.

بنابراین سؤالاتی در این زمینه بروز می‌نمایند، نظیر این‌که طراحی در رشته صنایع‌دستی دارای چه انواعی است و چه معنایی از طراحی در قالب واژه دیزاین منظور است و ارتباط دروس رشته صنایع‌دستی با مفهوم دیزاین چگونه و به چه میزان است؟ بر این اساس، مقاله حاضر بدین‌صورت سازماندهی شده است که ابتدا به تبیین معنایی طراحی در مفاهیم مختلف آن پرداخته‌شده و دسته‌بندی‌های مختلف آن و به‌ویژه مفهوم طراحی در قالب واژه دیزاین مورد مطالعه قرار گرفته و معرفی‌شده است. درنهایت به مطالعه‌ی محتوای برنامه‌ی درسی رشته صنایع‌دستی در مقطع کارشناسی به‌منظور سنجش میزان تطابق آن با مفهوم دیزاین که در بخش اول بدان پرداخته شد، اقدام و نتایج به‌صورت کمی و کیفی تحلیل گردیده است. عدم بررسی‌های کارشناسانه در بازنگری و به‌روز شدن برنامه‌ی درسی رشته صنایع‌دستی با توجه به گذشت زمان طولانی از تدوین این برنامه، تکرار، رکود و عدم تناسب با اقتضائات معاصر را سبب شده است. در این میان، دیزاین به دلیل ماهیت خلاقانه و نوآورانه آن به یکی از مباحث اساسی در آموزش عالی رشته‌های هنری تبدیل‌شده است که کم‌توجهی به آن صدمات آموزشی بسیار و ضعف آموزشی و حرفه‌ای دانشجویان و فارغ‌التحصیلان این رشته را به دنبال خواهد داشت. عدم توجه به فرایند طراحی موجب خواهد شد که محصولات تولیدی دانشجویان در بسیاری از موارد از برآوردن انتظارات و نیازهای معاصر ناتوان باشد. یکی از عواملی که می‌تواند در احیاء، حفظ و توسعه صنایع‌دستی مؤثر و مفید باشد، شناخت و تبیین فرایند طراحی علمی جهت رشته صنایع‌دستی از طریق برنامه آموزشی این رشته است. لذا این مقاله به دنبال آن است که ضمن ارائه تعریف و جایگاه دیزاین، به مطالعه میزان و چگونگی تطابق و ارتباط محتوای واحدهای درسی کارشناسی صنایع‌دستی با مفهوم دیزاین بپردازد. با به‌کارگیری فرایند طراحی در خلال آموزش طراحی و ساخت محصولات صنایع‌دستی جنبه‌های مختلف و مرتبط با محصول از جوانب مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

برگزاری همایش‌هایی در سطح ملی (نظیر اولین همایش ملی آموزش عالی هنر؛ باهدف پژوهش در راستای ارتقاء آموزش هنر، دانشگاه هنر، آذر ماه ۱۳۹۱ و همایش آموزش عالی هنر، دانشگاه هنر اصفهان، اسفند ماه ۱۳۹۱) مبین اهمیت و ضرورت مطالعات تخصصی به‌صورت موردی، هدفمند و متمرکز به‌منظور آسیب‌شناسی و ارائه راهکارهای علمی و عملی جهت بهبود آموزش عالی هنر می‌باشد. تاکنون مقالات و رساله‌های پایانی متعددی در خصوص آموزش عالی صنایع‌دستی از منظرهای مختلف به رشته نگارش در آمده است که به فراخور موضوع هرکدام به بررسی جنبه‌ها و مبانی نظری، نظام آموزشی و برنامه‌ریزی درسی پرداخته‌اند (نظیر بررسی مبانی نظری صنایع‌دستی، تسلیمی، ۱۳۹۱، بررسی نظام آموزش عالی در هنرهای صناعی ایران و پیشنهاد یک نظام نوین، هوشیار، ۱۳۹۰، ارزیابی برنامه درسی رشته صنایع‌دستی در مقطع کارشناسی از منظر رویکرد دیسیپلین محور-DBAE، ساداتی، ۱۳۹۱) و یا به بررسی تخصصی پرداخته شده است (نظیر بررسی نرم‌افزارهای مرتبط با حوزه هنر و صنایع‌دستی در ایران، قاسمی و محمودی، ۱۳۹۱). در خصوص طراحی و دیزاین، دانشگر مقدم (۱۳۸۸: ۶۰)، بر وجود ابهامات زیاد در تعریف طراحی تأکید دارد و اذعان می‌دارد که در واقع ارائه تعریفی کامل از فرایند طراحی نیازمند جست‌وجوی وجوه اشتراک موقعیت‌های گوناگون طراحی بوده و شناخت تفاوت‌های واقعی این موقعیت‌ها را ضروری می‌داند. هوانسیان (۱۳۹۰: ۷۴) با ذکر این نکته که واژه طراحی در زبان فارسی به‌طور یکسان به‌عنوان معادلی برای دو واژه انگلیسی مهم در عرصه هنر و معماری (یعنی دیزاین و دراوینگ) که دارای مفاهیم متفاوتی از یکدیگر هستند به‌کار می‌رود، آن را عامل پیچیده‌تر شدن درک مفهوم این واژه به‌ویژه در زبان فارسی می‌داند. به نظر سروری (۱۳۸۵: ۴۳) از آنجاکه عوامل بسیار متعددی هم از لحاظ نظری و هم از لحاظ عملی بر طراحی تأثیرگذار هستند، دیگر نمی‌توان تعریف واحدی از آن ارائه نمود و به همین دلیل تلاش برای تعیین قلمرو طراحی اهمیتی دوچندان می‌یابد.

روش پژوهش

در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به مطالعه میزان تطابق محتوای واحدهای درسی رشته صنایع‌دستی در مقطع کارشناسی با مفهوم دیزاین پرداخته شده است. به این منظور ابتدا با به‌کارگیری روش اصطلاح‌شناسی علمی (ترمینولوژی) نسبت به تعریف و تفکیک مفاهیم مختلف واژه طراحی در صنایع‌دستی اقدام شده است. ترمینولوژی دانشی است که هدف آن مطالعه نظام‌مند مفاهیم اصطلاحاتی است که به واژگان رایج در یک حوزه خاص و تخصصی تبدیل می‌شوند (Sevila Munoz, 2010: 2). درنهایت با ابزارهای کمی و کیفی چگونگی و میزان تطابق برنامه درسی این رشته با مفهوم دیزاین مورد تحلیل قرار گرفته است. بدین منظور واحدهای درسی برنامه درسی کارشناسی صنایع‌دستی در پنج بخش اصلی دروس عمومی، پایه، اصلی، تخصصی و اختیاری تفکیک شده و میزان و نحوه ارتباط دروس هر بخش با مفهوم طراحی (دیزاین) مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین مطالعه مقایسه‌ای در خصوص دروس مرتبط با طراحی در رشته طراحی صنعتی نیز به‌عنوان رشته‌ای که به دانش طراحی (دیزاین) و مبانی خلاقیت توجه بیشتری دارد صورت گرفته و نتایج در جداول مربوطه ارائه شده است.

طراحی در صنایع دستی

طراحی یک واژه عام است که دارای معانی و مفاهیم گوناگونی است. طراحی در صنایع دستی را می‌توان به سه حوزه: الف) طراحی ترسیمی، ب) طراحی سنتی، ج) طراحی در مفهوم دیزاین تقسیم‌بندی کرد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳).

طراحی ترسیمی

طراحی در مفهوم ترسیم را به‌عنوان برگردانی برای واژه انگلیسی دراویینگ در نظر می‌گیرند. دانشنامه‌ی بریتانیکا^۲ ذیل واژه دراویینگ چنین توضیح می‌دهد؛ هنر و یا تکنیک تولید و ایجاد تصاویر بر روی یک سطح، معمولاً کاغذ، با استفاده از علائم، معمولاً مداد، جوهر، گچ، زغال و نظیر آن است. طراحی به‌عنوان خلاقیت هنری ممکن است به‌عنوان بازنمایی خطی اشیاء در دنیای قابل‌رؤیت و همچنین ایده‌ها، تفکرات، نظرات، احساسات و تخیلات به‌صورت شکل‌های تجسمی، نمادها و حتی شکل‌های انتزاعی باشد (www.britanica.org). فرهنگ آریانپور دراویینگ را در معنی ۱. رسم، نقشه‌کشی، ترسیم، ۲. نقاشی، تصویر، ۳. برداشت (از حساب بانکی) و ۴. قرعه‌کشی آورده است (آریانپور، ۱۳۸۲: ۶۸۰). پاکباز از این نوع طراحی با عنوان «طراحی ترسیمی» یاد می‌کند: طراحی ترسیمی، رسامی، ایجاد تصویر بر روی کاغذ، متجسم ساختن ایده و به‌گونه‌ای بازنمایی تصویری یا نقش‌آفرینی تعریف گردیده که عمدتاً با تأکید بر عنصر خط، ممکن است ترسیم مقدماتی برای نقاشی یا مجسمه باشد یا اثر هنری مستقل به شمار آید و یا به‌عنوان مقدمه‌ای برای سایر هنرها به کار رود (پاکباز، ۱۳۷۸: ۳۴۸). رسم و ترسیم نیز به معنی کشیدن شکل یا خطی بر روی کاغذ، هنر ایجاد زیبایی به‌وسیله‌ی تصاویر و مقاطع اجسام به قواعد هندسی تعریف‌شده است (معین، ۱۳۷۱: ۱۶۵۳) از این منظر، طراحی ترسیمی یک وسیله برای بیان و خط وسیله بیانی طراح برای ارائه‌ی ذهنیات و دانش خود و برقراری ارتباط با مخاطب (بیننده) است (محمدی‌راد، ۱۳۸۷: ۳۰). اساساً طراحی (ترسیم) در هر شکلی که باشد ابزاری برای دیدن و بیان کردن است و عبارت است از ایجاد علائمی بر روی سطح که به‌طور گرافیکی بیان‌گر و معرف شباهت عناصر باشد. طراحی فرایند یا روشی است برای بازنمایی چیزی-یک شیء، یک صحنه و یا یک اندیشه- توسط ایجاد خطوط بر روی سطح (چینگ، ۱۳۷۵: ۶ و ۹). مطابق با نظر جرجیو وازاری^۵ طراحی ابتدایی‌ترین فعالیت یک هنرمند در جهت به وجود آوردن یک اثر جدید است و هم در این مرحله است که تغییر و تحولات ضروری از اندیشه تا عمل رخ می‌دهند. طراحی را می‌توان اسکلت‌بندی و پایه‌ریزی اولیه‌ی هنرها دانست (هرامی و دهقان، ۱۳۸۰: ۷). طراحی ترسیمی، معمولاً مرحله مقدماتی برای کار در سایر واسطه‌های هنری است. طراحی در این معنا (طراحی ترسیمی) بیشتر در قالب دروسی نظیر کارگاه طراحی پایه ۱ و ۲ تعریف می‌گردد که به‌عنوان بخش مقدماتی و از مهارت‌ها و ابزارهای هنرمند و معمار و به‌عنوان زمینه‌ای برای طراحی در مفهوم دیزاین به‌حساب می‌آید، لیکن با آن متفاوت است.

طراحی سنتی

طراحی سنتی به فراگیری اصول و قواعد طراحی سنتی از طریق تکرار و به‌کارگیری این قواعد و نقوش در محصولات صنایع دستی می‌پردازد. هدف از این طراحی، آشنا نمودن دانشجویان با

نقوش طبیعی و اسلیمی‌ها و نقوش هندسی اصیل در صنایع‌دستی ایران و ترسیم و رنگ‌آمیزی آن‌ها و اصطلاحات مرتبط با آن‌ها می‌باشد (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶: ۳۰ و ۲۹). طراحی سنتی و هندسه نقوش در صنایع‌دستی که در قالب اصول هندسی و چارچوب‌های مدون و اصیل طراحی سنتی تعریف می‌شوند دارای جایگاهی مشخص، اساسی و ضروری در حفظ اصالت و تداوم به‌کارگیری نقوش پُرکاربرد در صنایع‌دستی هستند. آشنایی و به‌کارگیری صحیح طرح‌ها، نقوش و نگاه‌های سنتی با هویت ایرانی-اسلامی دانشجویان را در طراحی و تولید آثار متناسب با هویت و فرهنگ ایرانی کمک خواهد نمود. در رشته صنایع‌دستی این مفاهیم در قالب دروسی نظیر کارگاه‌های طراحی سنتی و هندسه نقوش ۱ و ۲ تعریف و اجرا می‌شود.

طراحی در مفهوم دیزاین

معنای دیگر طراحی در فارسی به‌عنوان برگردانی برای واژه‌ی انگلیسی دیزاین است. از لحاظ ریشه‌شناسی لغوی، واژه‌ی دیزاین دارای ریشه‌شناسی خاص لغوی و همچنین سیر تطور و تحول معنایی از یونان باستان تا به عصر حاضر است (Trezidis, 2007: 69). در زبان انگلیسی دیزاین هم به‌عنوان «فعل» و هم به‌عنوان «اسم» به‌کاربرده می‌شود. در مقام اسم، این واژه در معانی قصد، طرح، نیت، هدف، برنامه، نقشه، نقش‌مایه و ساختار پایه به‌کار می‌رود. تمام این معانی به‌عنوان فعل (to de-sign) معانی دیگری نظیر جعل کردن چیزی، وانمود کردن، پیش‌نویس کردن، ترسیم کردن مقدماتی، به شکل درآوردن و داشتن طرح‌هایی برای چیزی را نیز در برمی‌گیرد (Flusser, 1999: 17). هستک، با مثالی در غالب جمله «دیزاین، دیزاین یک دیزاین برای تولید یک دیزاین است» پیچیدگی و تغییر معنایی واژه دیزاین در گرامر زبان انگلیسی را آشکار می‌سازد که در آن واژه دیزاین در چهار معنا و حالت دستوری به‌کاررفته است. دیزاین اول، اسم است در مفهوم عام این رشته تخصصی، دیزاین دوم در مقام فعل، به عمل و فرایند طراحی دلالت دارد. سومین دیزاین، یک اسم است و معنای یک ایده، برنامه کاری یا پروپوزال را دارد و چهارمین دیزاین هم در مقام اسم دلالت بر نتیجه، محصول نهایی و یا ایده‌ای است که عینیت یافته است (Hasket, 2002: 3-4). مطابق فرهنگ آکسفورد، مفهوم دیزاین در زبان انگلیسی برای اولین بار در سال ۱۵۸۸م به‌کاررفته است. تعاریف ارائه‌شده در این فرهنگ از این واژه به این ترتیب است: ۱. نقشه و یا طرحی که فردی برای درک کاری تعبیه می‌کند. ۲. اولین طرح گرافیکی برای کار هنری و ۳. موضوع هنرهای کاربردی که برای اجرای کاری شیرازه‌بندی و منظم می‌شوند (بوردک، ۱۳۹۱: ۱۵).

کلمه طراحی (دیزاین) از نظر لغت‌شناسی از کلمه ایتالیایی دیزینیو^۷ مشتق شده است که از زمان رنسانس به معنای طرح ریختن یا ترسیم یک اثر و یا به‌طور کلی ایده‌ای که منشاء اثر است به‌کاربرده شده است. پس از آن در قرن ۱۶، اصطلاح طراحی در انگلستان به معنای «نقشه‌ای که چیزی از روی آن ساخته می‌شود» [تودی از یک کار هنری] مورد استفاده قرار می‌گرفت (هاف، ۱۳۹۱: ۱۲). در دیکشنری انگلیسی رابرت کاودری در سال ۱۶۰۴م اولین شواهد مستند در این خصوص را می‌یابیم که در آن مفهوم دیزاین در قالب واژگان *deseigne* به معنی معین کردن هر چیزی، *de-seignment* کارهایی که باید به انجام برسند و *design* به معنی مشخص کردن یا علامت‌گذاری به هر دلیلی آمده است (Côte-Real, 2010: 3). به طور کلی واژه‌ی دیزاین از ابتدای دوران رنسانس برای ارجاع به مفاهیمی نظیر پیش‌نویس یا پیش‌طرح یا طرح اجمالی یک اثر ارائه‌شده و

به‌عنوان مبدأ شکل‌گیری مفهوم اولیه‌ی هر اثر استفاده می‌شده است و محققان باور دارند که واژه‌ی انگلیسی design ریشه در واژه‌ی فرانسوی dessein دارد که از designo ایتالیایی مشتق شده است که خود از designare لاتین به معنی مشخص کردن شکل چیزی با ترسیم خطوط پیرامونی، وصف کردن، طرح‌ریزی کردن و تدبیر کردن مشتق شده است. واژه‌ی دیزاین در انگلیسی را حائز هر دو مفهوم واژه‌ی لاتین designare یعنی الف) بیان کردن و مشخص کردن (to designate) و ب) طراحی و ترسیم کردن (to draw) می‌دانند. بدین ترتیب تجزیه و تحلیل ریشه شناسانه‌ی این واژه این معادله را می‌سازد: دیزاین=طراحی (ترسیم)+ مقصود. این معادله بیانگر این نکته است که دیزاین به‌ویژه در مراحل تجزیه و تحلیل و خلاقیت همواره به معنی مقصود، برنامه یا هدف است و در مرحله‌ی اجرا، باهدف فرم بخشیدن به یک ایده به معنی طراحی (ترسیم)، مدل یا اسکیس است (دوموزوتا، ۱۳۸۸: ۴).

در عصر حاضر، طراحی (دیزاین) که در بیشترین نقاط جهان به‌عنوان ایده‌پردازی و برنامه‌ریزی برای تمام محصولات ساخت بشر درک و تعریف شده است، می‌تواند اساساً به‌عنوان ابزاری برای بهبود کیفیت زندگی نگریسته شود. بنابراین، می‌توان چنین اظهار کرد که طراحی تدبیر مجموعه کنش‌هایی به‌منظور تغییر شرایط موجود به شرایط مطلوب‌تر است و دارای سه جنبه اصلی است: الف) طراحی به‌عنوان فرایند، ب) طراحی به‌عنوان عمل و ج) طراحی به‌عنوان محصول (Hjelm, 2002: 1). طراحی واسطه‌ای برای تبادل معنا و برقراری ارتباط بر بستر اجتماعی-فرهنگی در شکل محصولات، خدمات یا فرایند است که می‌تواند برای بسیاری از تخصص‌ها، نقش میانجی را بازی کند (مرتضایی، ۱۳۸۹: ۵۸-۵۹). اکثر تعاریف ارائه‌شده در مورد طراحی در سه ویژگی سهیم هستند: الف) طراحی به یک فرایند اشاره دارد، ب) آن فرایند، هدفمند است و ج) هدف طراحی، حل مسائل، پاسخگویی به نیازها، بهبود شرایط یا خلق چیزی مفید یا تازه است (Friedman, 2003: 507-508).

فرایند مدار بودن طراحی: روش‌های نظام‌مند کردن طراحی (دیزاین) در دهه ۱۹۶۰م و به‌خصوص توسط مالدونالدو^۱ و بروس آرچر^۲ و کریستوفر جونز^۳، شکل گرفتند. این نظریات بر این مبنا تأکید داشتند که دیزاین نه صرفاً یک فعل، دیزاین نه صرفاً یک فعل، بلکه یک فرایند است که در روندی منطقی و علمی و گام‌به‌گام به پاسخ و راه‌حل مسئله نزدیک و درنهایت به آن دست پیدا می‌کند. از این منظر، دیزاین روندی است که طی آن محصولات هنری و تولیدی با نیازهای جسمی و روانی استفاده‌گران فردی و جمعی تطبیق داده می‌شوند (چری، ۱۳۸۸: ۴). آنان به‌منظور مشخص کردن ماهیت اساسی هر مسئله‌ی مفروض، یک‌رشته تحلیل‌های منطقی را پیشنهاد می‌کردند که به‌جای ارائه‌ی اصلاحات زیبایی‌شناختی یا نوآوری‌های سبک شناسانه، بتواند برای مواجهه با نیازهای مشخص، راه‌حل‌های مطلوبی ارائه دهد. این‌گونه روش‌های حل مشکلات، در حرفه و آموزش طراحی تأثیر فراوانی گذاشت (هسکت، ۱۳۸۷: ۲۳۳).

هدفمند بودن طراحی: طراحی یک فعالیت آگاهانه و سازمان‌یافته است که برای رسیدن به اهداف و مقاصد مشخصی توسط طراح هدایت و دنبال می‌شود. برنامه‌ریزی طراحی حرکتی است باهدف منطقی‌گرایی، واقع‌نگری و از همه مهم‌تر آینده‌نگری در طرح که مرحله‌ی آغازین فرایند طراحی است. فعالیت‌هایی که نشان‌دهنده‌ی مهارت، دانش، خلاقیت و روند تکاملی ذهنی طراح است و رابطه‌ی نزدیکی با فن‌آوری، نیازهای انسانی و زیبایی‌شناسی دارد. طراحان با سلسله‌ای از مسائل روبرو هستند که اگرچه درگذشته تجربه‌های گوناگون و مشابهی را در مورد آن‌ها داشته‌اند، اما هرکدام را به‌خودی‌خود، منحصر به فرد و متفاوت می‌دانند (چری، ۱۳۸۸: ۴).

طراحی به‌منزله فرایند خلاقیت و حل مسئله: بسیاری از نظریه‌پردازان دیزاین، فرایند طراحی را به‌عنوان فرایندی در جهت خلاقیت و کشف راه‌حل‌های نو و بدیع تعریف کرده‌اند. از منظر بوردیک^{۱۱}، طراحی فعالیتی بر پایه خلاقیت و قوهی مخیله اثر در کالبد نوآوری‌های روانی و فنی است. فرایند طراحی به‌عنوان فرایندی در جهت خلاقیت و کشف راه‌حل‌های نو و بدیع تعریف می‌شود. روند طراحی نیز به‌نوبه‌ی خود نمودی از خلاقیت تلقی می‌شود (بوردیک، ۱۳۹۱: ۱۵۹). طراحی جانشینی برای سایر فعالیت‌ها نیست، بلکه از دیگر فعالیت‌ها به شیوه‌ای خلاق حمایت می‌کند و در تلاش است فنون و قابلیت‌های آن را تقویت کند و گسترش دهد (دوموزوتا، ۱۳۸۸: ۷). بر این اساس، طراحی برنامه‌ریزی خلاق است در پاسخ به نیازی مشخص. برنامه‌ریزی در طراحی به معنای رهیافتی است هوشمندانه، نظام‌مند و تجلی‌گرایانه که منتج به یک برنامه کار منطقی برای اجرا می‌شود. این مشخصه‌ی اخیر، برنامه‌ریزی را از هرگونه تصورات بی‌هدف متمایز می‌سازد. ضمناً این یک برنامه‌ریزی معمولی نیست، بلکه برنامه‌ریزی «خلاق» است؛ که در اینجا خلاق به مفهوم برخوردی بدیع و تازه با یک سوژه یا کار است (گشایش، ۱۳۸۱: ۲۲۴). در واقع آنچه در طراحی با آن سروکار داریم، فعالیتی است هدفمند که به ارائه‌ی راه‌حل به مسئله‌ی مطرح‌شده منجر می‌شود.

طراحی (دیزاین) در برنامه‌درسی کارشناسی صنایع‌دستی

در برنامه‌درسی کارشناسی رشته‌ی صنایع‌دستی، واحدهای درسی در پنج بخش اصلی دروس عمومی (۲۳ واحد)، دروس پایه (۳۱ واحد)، دروس اصلی (۲۵ واحد)، دروس تخصصی (۵۶ واحد) و دروس اختیاری (۹ واحد) ارائه‌شده است (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶: ۵) از این میان، دروس عمومی شامل دروس مربوط به فرهنگ و معارف و عقاید اسلامی، فارسی، تربیت‌بدنی، زبان و آگاهی‌های عمومی است که برای کلیه رشته‌های تحصیلی دوره‌های کارشناسی پیوسته یکسان است و ارتباطی با مباحث مرتبط با دیزاین که موضوع این پژوهش است ندارند.

میزان ارتباط دروس پایه کارشناسی صنایع‌دستی با دیزاین

دروس پایه مقطع کارشناسی رشته صنایع‌دستی در قالب ۳۱ واحد درسی ارائه می‌شود (جدول ۱). از میان دروس پایه بنا بر شرح درس، درس انسان، طبیعت، طراحی (۱) به‌طور مستقیم با مباحث دیزاین مرتبط می‌باشد. دروس کارگاه طراحی پایه (۱) و کارگاه طراحی پایه (۲) مربوط به طراحی ترسیمی می‌باشند. دروس مبانی هنرهای تجسمی (۱) و مبانی هنرهای تجسمی (۲) به‌صورت غیرمستقیم با مباحث دیزاین مرتبط می‌باشد. بقیه دروس شامل کارگاه عکاسی پایه (۱)، کارگاه عکاسی پایه (۲)، کارگاه حجم‌سازی، هنر و تمدن اسلامی (۱)، هنر و تمدن اسلامی (۲)، آشنایی با هنر در تاریخ (۱)، آشنایی با هنر در تاریخ (۲) و آشنایی با هنرهای سنتی ایران نیز مربوط به مباحث نظری دیگری هستند که ارتباط مستقیمی با مباحث دیزاین ندارند.

از لحاظ کیفی، هدف از درس انسان، طبیعت، طراحی (۱) چنین ذکر شده است: «آشنایی با ارتباط نزدیک بین طراحی و مبانی پیدایش اشکال و نظام‌ها در طبیعت به‌عنوان یک منبع الهام‌گنی برای طراحی و دریافتن بین شکل و عملکرد». در سرفصل درس نیز موارد زیر قید شده

است: «بررسی اشکال و نظام‌های شکلی در طبیعت و تحلیل علل شکل‌شناختی (مورفولوژی) آن‌ها و مقایسه آن‌ها با مصنوعات بشری[...]] و استفاده از آن‌ها در هنر و طراحی» (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶: ۲۱). دروس انسان، طبیعت، طراحی ۱ به آشنایی و ارتباط طراحی با طبیعت و خصوصیات جسمی و روحی انسان می‌پردازد، این درس صرفاً به صورت نظری ارائه شده و دانشجویان عملاً با فرایند طراحی (دیزاین) شناخت و آشنایی پیدا نمی‌کنند و می‌توان گفت نیمی از اهداف مورد انتظار از دیزاین در قالب این درس محقق نمی‌گردد.

هدف از درس مبانی هنرهای تجسمی (۱) که به طور غیرمستقیم با دیزاین مرتبط است در شرح درس چنین ذکر شده است: «آشنایی دانشجویان با عناصر عمومی و پایه‌ای تشکیل‌دهنده‌ی آثار هنری و پیدا کردن توانایی تشخیص این عناصر در یک اثر هنری و اظهار نظر در مورد آن‌ها». در سرفصل درس مبانی هنرهای تجسمی (۱) نیز موارد زیر قید گردیده است: «آشنایی با معانی مانند نقطه، خط، سطح، حجم، فضا، حرکت، بافت، تعادل، توسعه، ریتم، نور، سایه، هماهنگی، تناسب، ترکیب‌بندی [...] توضیح: مثال‌ها و موضوع‌ها از طبیعت، محیط و اشیاء مصنوع و آثار هنری آورده می‌شود» (همان: ۱۴). هدف از درس مبانی هنرهای تجسمی (۲) در شرح درس به طور یکسان با درس مبانی هنرهای تجسمی (۱) ذکر شده است: «آشنایی دانشجویان با عناصر عمومی و پایه‌ای تشکیل‌دهنده‌ی آثار هنری و پیدا کردن توانایی تشخیص این عناصر در یک اثر هنری و اظهار نظر در مورد آن‌ها». در سرفصل درس مبانی هنرهای تجسمی (۲) نیز موارد زیر قید گردیده است: «آشنایی با معانی مانند ترکیب‌بندی و رنگ» (همان: ۱۵). درس مبانی هنرهای تجسمی (۱) و (۲) اولین برخورد واقعی و اصولی با مباحث پایه‌ی تجسمی است که زیربنای تجسمی مباحث دیزاین را شکل می‌دهند. هدف از این دروس آشنا نمودن دانشجویان با مبانی اولیه و ابتدایی هنرهای تجسمی به منظور درک و شناخت عناصر پایه تجسمی در هنرها و مجهز نمودن دانشجویان به ابزارهای اولیه در شناخت و تحلیل بصری است. لذا به عنوان دروسی که غیرمستقیم با مباحث تجسمی دیزاین مرتبط است حائز اهمیت هستند (جدول ۱).

جدول ۱: نحوه ارتباط دروس پایه کارشناسی صنایع دستی با انواع طراحی (مأخذ: نگارنده)

کد درس	نام درس	تعداد واحد	میزان ارتباط با طراحی			
			طراحی ترسیمی	طراحی سنتی	دیزاین (مستقیم)	دیزاین (غیرمستقیم)
۰۱	مبانی هنرهای تجسمی (۱)	۳	-	-	-	*
۰۲	مبانی هنرهای تجسمی (۲)	۳	-	-	-	*
۰۳	کارگاه طراحی پایه (۱)	۳	*	-	-	-
۰۴	کارگاه طراحی پایه (۲)	۳	*	-	-	-
۰۵	کارگاه عکاسی پایه (۱)	۲	-	-	-	-
۰۶	کارگاه عکاسی پایه (۲)	۲	-	-	-	-
۰۹	کارگاه حجم سازی	۲	-	-	-	-
۱۰	انسان، طبیعت، طراحی (۱)	۳	-	-	*	-
۱۱	هنر و تمدن اسلامی (۱)	۲	-	-	-	-
۱۲	هنر و تمدن اسلامی (۲)	۲	-	-	-	-
۱۳	آشنایی با هنر در تاریخ (۱)	۲	-	-	-	-
۱۴	آشنایی با تاریخ در هنر (۲)	۲	-	-	-	-
۱۵	آشنایی با هنرهای سنتی ایران	۲	-	-	-	-

میزان ارتباط دروس اصلی کارشناسی صنایع دستی با طراحی (دیزاین)

دروس اصلی کارشناسی رشته صنایع دستی در قالب ۲۵ واحد درسی ارائه می‌شود. از میان دروس اصلی بنا بر شرح درس، درس انسان، طبیعت، طراحی (۲) و درس طرح اشیاء در تمدن اسلامی به‌طور مستقیم با مباحث دیزاین مرتبط می‌باشند. دروس هندسه نقوش در صنایع دستی ایران (۱) و (۲) مربوط به طراحی سنتی می‌باشند. سایر دروس شامل تحقیق در صنایع دستی ایران (۱)، تحقیق در صنایع دستی ایران (۲)، مرمت و نگهداری آثار هنری (۱)، مرمت و نگهداری آثار هنری (۲)، خوشنویسی و طراحی حروف (۱)، تحول صنایع دستی در دنیا و تاریخچه کتابت مربوط به مباحث نظری و یا عملی دیگری هستند که ارتباطی با مباحث دیزاین ندارند (جدول ۲). هدف از درس انسان، طبیعت، طراحی (۲) که به‌طور مستقیم با مباحث دیزاین مرتبط است در شرح درس چنین ذکر شده است: «آشنایی با ارتباط نزدیک بین طراحی و خصوصیات جسمی و روحی انسان». در سرفصل درس انسان، طبیعت، طراحی (۲) موارد زیر قید شده است: «آشنایی با ابعاد و تناسبات و امکانات حرکتی بدن انسان و نحوه تأثیر آن‌ها بر طرح فراورده‌ها در صنایع. نحوه تأثیر ویژگی‌های روحی و اجتماعی در شکل‌گیری طرح فراورده‌ها. انجام حداقل یک پژوهش کوتاه‌مدت درباره‌ی یکی از مباحث مطرح‌شده در فوق» (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی صنایع دستی، ۱۳۶۶: ۳۶). دروس انسان، طبیعت، طراحی (۲) نیز همانند درس انسان، طبیعت، طراحی (۱) صرفاً به‌صورت نظری و آشنایی کلی ارائه شده و

دانشجویان در عمل با فرایند طراحی (دیزاین) شناخت و آشنایی پیدا نمی‌کنند. هدف از درس «طرح اشیاء در تمدن اسلامی» نیز در شرح درس چنین ذکر شده است: «آشنایی با طرح اشیاء و قطعات صنعتی و از این راه آشنایی با فرهنگ طراحی در تمدن اسلامی به‌عنوان زمینه‌ای برای وارد نمودن ویژگی‌های خاص فرهنگی خودی در طرح اشیاء و ابزار کار و زندگی». در سرفصل درس طرح اشیاء در تمدن اسلامی موارد زیر قید شده است: «این درس به‌صورت سخنرانی و تحقیق ارائه خواهد شد و موضوع آن طرح کلیه‌ی ابزار و لوازم زندگی و ابزار و وسایل علوم و فنون گوناگون در تمدن اسلامی را شامل می‌گردد. در این درس دانشجویان راهنمایی می‌شود تا در کتابخانه‌ها، موزه‌ها و سایر منابع ممکن جستجو نموده در یکی از زمینه‌های انتخابی از طرح اشیاء نمونه‌برداری و گزارش مستند و مصور تهیه نمایند» (همان: ۳۸). همان‌طور که در اهداف و سرفصل درس آمده است، درس «طرح اشیاء در تمدن اسلامی» نیز درسی صرفاً نظری بوده و به معرفی و آشنایی کلی با طرح و نقوش صنایع‌دستی و قطعات تولیدی در تاریخ صنایع‌دستی ایران می‌پردازد و به مباحث دیزاین یعنی الهام گرفتن، ایده‌پردازی، طراحی عملی و نوآورانه متناسب با نیازها و اقتضائات معاصر که از مبانی اصلی دیزاین هستند ورود پیدا نمی‌کند.

جدول ۲: نحوه ارتباط دروس اصلی کارشناسی صنایع‌دستی با انواع طراحی (مأخذ: نگارنده)

کد درس	نام درس	تعداد واحد	میزان ارتباط با طراحی		
			طراحی ترسیمی	طراحی سستی	دیزاین (غیرمستقیم)
۲۱	هندسه نقوش در صنایع دستی (۱)	۲	-	*	-
۲۲	هندسه نقوش در صنایع دستی (۲)	۲	-	*	-
۲۳	تحقیق در صنایع دستی ایران (۱)	۲	-	-	-
۲۴	تحقیق در صنایع دستی ایران (۲)	۲	-	-	-
۲۵	مرمت و نگهداری آثار هنری (۱)	۳	-	-	-
۲۶	مرمت و نگهداری آثار هنری (۲)	۳	-	-	-
۲۷	انسان، طبیعت، طراحی (۲)	۳	-	-	*
۲۸	خوشنویسی و طراحی حروف (۱)	۲	-	-	-
۲۹	طرح اشیاء در تمدن اسلامی	۲	-	-	*
۳۰	تحول صنایع دستی در دنیا	۲	-	-	-
۳۱	تاریخچه کتابت	۲	-	-	-

میزان ارتباط دروس تخصصی کارشناسی صنایع‌دستی با طراحی (دیزاین) دروس تخصصی کارشناسی صنایع‌دستی در قالب ۵۶ واحد درسی شامل ۹ درس کارگاه عمومی صنایع‌دستی و ۲ درس کارگاهی تخصصی صنایع‌دستی و پروژه ارائه می‌شود. کارگاه‌های تخصصی صنایع‌دستی در قالب دو درس کارگاه تخصصی صنایع‌دستی (۱) (کارگاه تخصصی

طرح و نقش) و کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲) ارائه می‌شود. هدف از درس کارگاه تخصصی صنایع دستی (۱) در شرح درس چنین آمده است: «هدف از این کارگاه در ادامه و تکمیل کارگاه صنایع دستی (۲) (کارگاه طراحی سنتی) شناسایی و کاربرد نقوش اصلی هنرهای سنتی و صنایع دستی در کلیه زمینه‌های مختلف و کسب مهارت عملی در طراحی و تلفیق نقوش و رنگ‌آمیزی مناسب آن‌ها و ابداع و ابتکار در آن‌ها با حفظ اصول سنتی است» (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی صنایع دستی، ۱۳۶۶: ۷۰). این درس عملاً در ادامه‌ی کارگاه عمومی صنایع دستی (۲) و مربوط به مبحث طراحی سنتی است.

هدف از درس کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲) چنین ذکر شده است: «دانشجویان در یکی از زمینه‌های ۱. کارگاه تخصصی آبگینه، ۲. کارگاه تخصصی سفال و کاشی، ۳. کارگاه تخصصی مینیاتور و تذهیب، ۴. کارگاه تخصصی نساجی و بافت، ۵. کارگاه تخصصی نجاری و صنایع چوب، ۶. کارگاه تخصصی صنایع فلز و قلمزنی را به‌عنوان کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲) خود آموزش خواهند دید. در ادامه و تکمیل کارگاه‌های قبلی آشنا نمودن و کار عملی تخصصی و با مهارت دانشجویان در زمینه انتخابی خود بوده، دانشجویان عملاً با ابزار، مصالح و کاربرد آن‌ها برای ایجاد اثر باکیفیت مطلوب به‌خوبی آشنا می‌شوند. شناخت ابزار و مصالح و روش‌ها و استفاده صحیح از آن‌ها، تلاش در ساخت ابزار کار و مصالح مورد نیاز خود و انجام و اتمام یک یا چند اثر باکیفیت بسیار خوب با قدرت خلاقانه و ابداع در چهارچوب ضوابط و اصول سنتی مورد نظر است» (همان: ۷۱). کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲) با توجه به آشنایی قبلی دانشجویان با مواد و تکنیک‌ها و گذراندن دروس اصلی و پایه، از دروسی است که به دنبال پرورش خلاقیت و ابداع در طراحی و ساخت محصولات است و لذا به‌طور مستقیم به مباحث دیزاین مرتبط است. پروژه نیز به‌عنوان آخرین درس رشته صنایع دستی باهدف به‌کارگیری عملی تمامی آموخته‌ها و مهارت‌های تمام دوران تحصیلی دانشجویان به‌صورت ساخت مجموعه‌ای از محصولات صنایع دستی در گرایش‌های مختلف انتخابی دانشجویان است. در این پروژه دانشجویان باید مهارت‌های مفهومی و عملی طراحی در تمامی معانی آن (طراحی سنتی، طراحی ترسیمی و طراحی دیزاین) را ترکیب و به‌درستی به‌کارگیرند و لذا این درس به‌طور مستقیم با دیزاین مرتبط و از این لحاظ اهمیت بسیاری دارد. بنابراین از میان دروس تخصصی بنا بر شرح درس، دروس کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲) و درس پروژه (پروژه نهایی) به‌طور مستقیم با مباحث دیزاین مرتبط می‌باشند. کارگاه‌های نه‌گانه‌ی صنایع دستی به آشنایی با مواد و تکنیک‌های ساخت می‌پردازند و مباحث دیزاین در آن‌ها کمتر مورد توجه است و یا مورد توجه نیست. درس کارگاه تخصصی صنایع دستی (۱) نیز به طراحی سنتی می‌پردازد (جدول ۳).

جدول ۳: نحوه ارتباط دروس تخصصی کارشناسی صنایع‌دستی با انواع طراحی (مأخذ: نگارنده)

کد درس	نام درس	تعداد واحد	میزان ارتباط با طراحی			
			طراحی ترسیمی	طراحی سنتی	دیزاین (مستقیم)	دیزاین (غیرمستقیم)
۴۱	کارگاه صنایع دستی (۱)	۴	-	-	-	-
۴۲	کارگاه صنایع دستی (۲)	۳	-	-	-	-
۴۳	کارگاه صنایع دستی (۳)	۳	-	-	-	-
۴۴	کارگاه صنایع دستی (۴)	۳	-	-	-	-
۴۵	کارگاه صنایع دستی (۵)	۳	-	-	-	-
۴۶	کارگاه صنایع دستی (۶)	۳	-	-	-	-
۴۷	کارگاه صنایع دستی (۷)	۵	-	-	-	-
۴۸	کارگاه صنایع دستی (۸)	۴	-	-	-	-
۴۹	کارگاه صنایع دستی (۹)	۴	-	-	-	-
۵۰	کارگاه تخصصی صنایع دستی (۱)	۸	-	*	-	-
۵۱	کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲)	۸	-	-	*	-
۵۲	پروژه	۸	-	-	*	-

در تعریف و هدف دروس کارگاهی نه گانه صنایع‌دستی در شرح درس آمده است: «کارگاه‌ها محور اصلی دوره کارشناسی صنایع‌دستی بوده، می‌بایست محل الفت همه دانش‌ها، تجربیات و دروس و نمود آن‌ها در کار عملی با ارائه‌ی مبانی نظری آن باشد» (همان: ۴۱). هدف از کارگاه‌ها به شرح زیر قید شده است: «آشنا نمودن و کار عملی دانشجویان در صنایع‌دستی عمده از اولین مراحل شروع به کار تا اتمام آن. در طول کارگاه ابزار، مصالح و مواد کار و نحوه ساخت چه در روش‌های قدیمی و چه امروزی، مورد آموزش عملی خواهد بود. کارگاه تلاش خواهد نمود با همکاری واحد آزمایشگاه بر روی روش‌های قدیمی ساخت به‌طورکلی و نیز مواد و مصالحی که امروزه متداول نبوده و یا به دست فراموشی سپرده‌شده است مطالعه، بررسی و تجزیه نموده در جهت احیای آن دسته از روش‌های باارزش و مفید و مناسب اقدام و راه‌های ابداع و ابتکار را جستجو نماید. این کارگاه‌ها شامل: کارگاه طراحی سنتی، کارگاه رنگرزی سنتی، کارگاه آبگینه، کارگاه سفال و کاشی، کارگاه مینیاتور و تذهیب، کارگاه نساجی و بافت، کارگاه نجاری و صنایع چوب و کارگاه فلز و قلمزنی» (همان). دروس کارگاهی عمومی تمرکز و تأکید اصلی بر آشنایی با ابزار و وسایل کار، نحوه‌ی تهیه و آماده‌سازی مواد اولیه، آموزش تکنیک‌ها و روش‌های ساخت می‌باشد و مباحث دیزاین در شرح درس آن‌ها لحاظ نشده است (جدول ۴).

جدول ۴: اهداف کارگاه‌های عمومی کارشناسی صنایع‌دستی (مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس کارشناسی صنایع‌دستی، ۱۳۶۶: ۴۱).

ردیف	نام درس	موضوع درس	هدف درس
۱	کارگاه صنایع دستی (۱)	عمومی	آشنا نمودن دانشجویان با صنایع دستی اصلی به طور اجمالی و صناعی که در سال‌های بعد تحصیلی در کارگاه‌های هشت‌گانه، دانشکده و یا بیرون از آن مورد آموزش خواهد بود.
۲	کارگاه صنایع دستی (۲)	طراحی سنتی	در ادامه‌ی درس هندسه نقوش در صنایع دستی ایران، ضمن ادامه‌ی آشنا نمودن دانشجویان با اصول و قواعد طرح‌های سنتی در زمینه‌هایی از قبیل کاشیکاری، قالی بافی، تذهیب، آئینه کاری، گچ بری، خاتم سازی، منبت کاری و ... ابداع و ارائه‌ی طرح‌های جدید از طرف دانشجویان در ادامه طرح‌های سنتی با رعایت کامل اصول مورد نظر می‌باشد. این کارگاه می‌بایست زمینه ساز دسترسی به طرح‌های مناسب برای اجرا و ادامه در کارگاه‌های بعدی تحصیلی هر دانشجو باشد.
۳	کارگاه صنایع دستی (۲)		آشنا نمودن دانشجویان با رنگ و روش‌های رنگ آمیزی سنتی و ابزار و وسایل کار و نحوه به کارگیری آنها در صنایع دستی و کسب مهارت در آنها است. این کارگاه رنگ کردن پشم، کرک، ابریشم و نیز چوب‌ها را به طور اختصاصی مورد نظر و آموزش قرار خواهد داد.
۴	کارگاه صنایع دستی (۴)	آبگینه	آشنا نمودن دانشجویان با ابزار و وسایل کار، مواد و مصالح و روش‌های ساخت صنایع دستی شیشه-ای و تمرین عملی آنها است.
۵	کارگاه صنایع دستی (۵)	سفال و کاشی	آشنا نمودن دانشجویان با ابزار و وسایل کار، مواد و مصالح و روش‌های ساخت صناعی دستی سفالین و کاشی و تمرین عملی در آنها است.
۶	کارگاه صنایع دستی (۶)	مینیاتور و تذهیب	آشنا نمودن دانشجویان با مینیاتور و تذهیب به طور کلی و تمرین و کار عملی جهت فراگیری و کسب مهارت در هر یک، کارگاه تلاش خواهد نمود دانشجویان را حتی الامکان با شیوه‌های گوناگون آشنا نماید.
۷	کارگاه صنایع دستی (۷)	نساجی و بافت	آشنا نمودن دانشجویان با صنایع نساجی و بافت در سه گروه اصلی: الف) قالی بافی ب) گلیم بافی ج) زری بافی، مخمل بافی، ترمه بافی، پارچه بافی و تمرین و کار عملی جهت فراگیری و کسب مهارت در هر یک از آنها.
۸	کارگاه صنایع دستی (۸)	نجاری و صنایع چوب	آشنا نمودن دانشجویان با ابزار و وسایل کار، مواد و مصالح و روش‌های ساخت صنایع دستی چوب و نجاری و آموزش عملی در آنها است.
۹	کارگاه صنایع دستی (۹)	فلز و قلمزنی	آشنا نمودن دانشجویان با ابزار و وسایل کار، مواد و مصالح و روش‌های ساخت صنایع دستی فلز و قلمزنی و آموزش عملی در آنها است.

میزان ارتباط دروس اختیاری کارشناسی صنایع‌دستی با طراحی (دیزاین)

دروس اختیاری صنایع‌دستی در قالب ۱۸ واحد درسی ارائه می‌شوند. درس‌های «تاریخ طراحی صنعتی و اختراعات» و «مدیریت تولیدات صنعتی» به‌طور مستقیم با مباحث دیزاین مرتبط هستند و بقیه دروس شامل حکمت هنر اسلامی، خوشنویسی و طراحی حروف، هندسه مناظر و مرایا، کارگاه مواد و روش‌های ساخت ارتباطی با مباحث دیزاین ندارند. (جدول ۵). هدف از درس «تاریخ طراحی صنعتی و اختراعات»، آشنایی با سیر تحول طراحی صنعتی و اختراعات شامل تاریخچه مختصری از صنایع‌دستی و حرکت این صنایع به‌طرف تولید انبوه و صنعتی شدن و نقش ابداع و اختراع در توسعه صنایع، تولید انبوه محصولات صنعتی و ورود هنر به عرصه صنعت می‌باشد. درس «مدیریت تولیدات صنعتی» که در رشته صنایع‌دستی ارائه شده است، درسی با رویکرد کاملاً صنعتی و در جهت تولید انبوه طرح صنعتی است. پیش‌نیاز این درس «کارگاه طراحی صنعتی» عنوان شده است که در دروس صنایع‌دستی وجود ندارد.

جدول ۵: نحوه ارتباط دروس اختیاری کارشناسی صنایع‌دستی با انواع طراحی (مآخذ: نگارنده)

کد درس	نام درس	تعداد واحد	میزان ارتباط با طراحی			
			طراحی ترسیمی	طراحی سنتی	دیزاین (مستقیم)	دیزاین (غیرمستقیم)
۶۱	آشنایی با رشته‌های هنری معاصر	۲	-	-	-	-
۶۲	مدیریت تولید صنعتی	۲	-	-	-	*
۶۳	حکمت هنر اسلامی	۲	-	-	-	-
۶۴	خوشنویسی و طراحی حروف (۲)	۲	-	-	-	-
۶۵	هندسه مناظر و مرایا	۲	-	-	-	-
۶۶	کارگاه مواد و روش‌های ساخت ۱	۲	-	-	-	-
۶۷	کارگاه مواد و روش‌های ساخت ۲	۲	-	-	-	-
۶۹	کارگاه مواد و روش‌های ساخت ۳	۲	-	-	-	-
۷۰	تاریخ طراحی صنعتی و اختراعات	۲	-	-	-	*

مقایسه واحدهای طراحی (دیزاین) در رشته صنایع‌دستی با طراحی صنعتی

از آنجاکه در رشته‌های طراحی صنعتی و صنایع‌دستی، باوجود تفاوت در اهداف - که در اولی دستیابی به محصولات نوآورانه متناسب با اقتضائات تولید انبوه و در دومی محصولات نوآورانه تولید محدودتر با حفظ هویت فردی و ملی است - از این جهت که هر دو به دنبال هدفی مشترک یعنی طراحی و تولید محصول متناسب با نیازهای معاصر هستند، برنامه طراحی در این دو رشته از لحاظ برخورد با مقوله طراحی مورد مقایسه قرار می‌گیرد. در رشته طراحی صنعتی، وجود دروس مشخصی نظیر مبانی طراحی صنعتی ۱ و ۲ و به‌ویژه «پروژه طراحی صنعتی ۱» یا «روند طراحی صنعتی» که به‌طور خاص به موضوع فرایند طراحی می‌پردازند موجب گردیده است تا مفهوم طراحی (دیزاین) در این رشته کاملاً مشخص و آشکار باشد، درحالی‌که در مقام مقایسه در رشته صنایع‌دستی چنین امری مجهول باقی مانده است. به‌عنوان مثال، پروژه‌های نه‌گانه طراحی صنعتی برخلاف کارگاه‌های نه‌گانه صنایع‌دستی که بیشتر بر آموزش تکنیکی و فنی تأکید دارند، به‌طور مستقیم با مقوله طراحی و دیزاین مرتبط هستند و یا هدف از دروس انسان، طبیعت، طراحی (۱) و (۲) در رشته صنایع‌دستی صرفاً به‌صورت نظری و «آشنایی با ارتباط نزدیک بین طراحی و مبانی پیدایش اشکال و نظام‌ها در طبیعت به‌عنوان یک منبع الهام غنی برای طراحی و دریافتن بین شکل و عملکرد» و «آشنایی با ارتباط نزدیک بین طراحی و خصوصیات جسمی و روحی انسان» می‌پردازد و دانشجویان در عمل با فرایند طراحی (دیزاین) شناخت و آشنایی پیدا نمی‌کنند و می‌توان گفت نیمی از اهداف مورد انتظار از دیزاین در قالب این درس محقق نمی‌گردد. درس «طرح اشیاء در تمدن اسلامی» در رشته صنایع‌دستی نیز درسی صرفاً نظری بوده و به معرفی و آشنایی کلی با طرح و نقوش صنایع‌دستی و قطعات تولیدی در تاریخ صنایع‌دستی ایران می‌پردازد و به مباحث دیزاین یعنی الهام گرفتن، ایده‌پردازی، طراحی عملی و نوآورانه متناسب با نیازها

و اقتضائات معاصر که از مبانی اصلی دیزاین هستند ورود پیدا نمی‌کند. جهت مقایسه دروسی که در برنامه درسی رشته‌های صنایع‌دستی و طراحی صنعتی به‌طور مستقیم با مقوله‌ی طراحی (دیزاین) مرتبط هستند در جدول شماره ۶ آورده شده است.

جدول ۶: مقایسه دروس مرتبط با طراحی (دیزاین) در کارشناسی صنایع‌دستی با طراحی صنعتی (مأخذ: نگارنده)

تعداد واحد	دروس مرتبط با دیزاین در رشته صنایع دستی	تعداد واحد	دروس مرتبط با دیزاین در رشته طراحی صنعتی
۳	انسان، طبیعت، طراحی (۱)	۲	مبانی طراحی صنعتی ۱
۳	انسان، طبیعت، طراحی (۲)	۲	مبانی طراحی صنعتی ۲
۲	طرح اشیاء در تمدن اسلامی	۲	طرح اشیاء در تمدن اسلامی
۸	کارگاه تخصصی صنایع دستی (۲)	۴	پروژه طراحی صنعتی ۱- فرایند طراحی
۸	پروژه	۳	پروژه طراحی صنعتی ۲- بسته بندی
		۳	پروژه طراحی صنعتی ۴- طرحهای سریع
		۳	پروژه طراحی صنعتی ۵- محیط زیست
		۳	پروژه طراحی صنعتی ۶- حال و آینده
		۲	پروژه طراحی صنعتی ۷- مبلمان
		۲	پروژه طراحی صنعتی ۸- بیونیک
		۵	پروژه طراحی صنعتی ۹- ارتباط با کارخانه
		۶	پروژه

به‌طورکلی از لحاظ کمی در رشته صنایع‌دستی، دروس دارای ارتباط مستقیم با مباحث دیزاین ۲۴ واحد (معادل ۱۴ درصد)، دروس دارای ارتباط غیرمستقیم با دیزاین ۱۰ واحد (معادل ۶ درصد)، دروس مرتبط با طراحی سنتی ۲۰ واحد (معادل ۱۱ درصد) و دروس مرتبط با طراحی ترسیمی ۶ واحد (معادل ۳ درصد) از کمیت کل دروس را تشکیل می‌دهند و ۱۱۶ واحد (معادل ۶۶ درصد) از دروس کارشناسی صنایع‌دستی نیز ارتباطی با طراحی و دیزاین ندارند.

همچنین در خصوص ارتباط کیفی دروس رشته با دیزاین، با توجه به نتایج پژوهش مشخص گردید که با وجود درج واژه «طراحی» در عنوان یا شرح درس بسیاری از دروس، این دروس یا اصولاً به مقوله طراحی در قالب مفهوم دیزاین ورود پیدا نمی‌کنند و یا تنها به بخشی از آن بپردازند و یا اساساً اهداف دیگری را پیگیری نمایند. این نتایج نشان‌دهنده‌ی میزان نسبتاً اندک واحدهای مرتبط با طراحی و دیزاین در برنامه‌ی درسی این رشته نسبت به کل دروس است و بنابراین آنچه در قالب مفهوم «فرایند طراحی» مورد نظر است در عمل در برنامه‌ی درسی صنایع‌دستی کم‌رنگ است و یا به آن پرداخته نمی‌شود. تمامی این دروس در کنار کارگاه‌های عملی مهارت‌آموزی در مواد و روش‌های تولید، اگرچه به‌عنوان مباحث مقدماتی برای ورود به مقوله دیزاین لازم و ضروری

هستند، لیکن کافی نیستند. بنابراین باوجود کسب مهارت و توانایی دانشجویان در این دروس و همچنین مهارت‌های فنی کسب‌شده در کارگاه‌های عمومی و تخصصی مرتبط با گرایش‌ها، عاملی (یا دروسی) که پیوند دهنده تمامی این مهارت‌ها به یکدیگر و در نتیجه توانا ساختن دانشجویان در کشف نیاز حقیقی متناسب با اقتضائات معاصر، خلاقیت و ایده پردازی، ارزیابی، نمونه‌سازی و تولید باشد در بین دروس صنایع‌دستی وجود ندارد و آموخته‌های دانشجویان فاقد انسجام و بدون ارتباط با یکدیگر باقی می‌ماند و دانشجویان بدون شناخت فرایند علمی و عملی طراحی (دیزاین) یک محصول وارد کارگاه‌های عمومی و سپس تخصصی‌شده و طراحی دانشجویان غالباً به‌صورت احساسی، تجربی و تقلیدی شکل می‌گیرد. عدم توجه به طراحی در مفهوم دیزاین و فرایند آن موجب شده که محصولات تولیدی دانشجویان در بسیاری از موارد از برآوردن انتظارات و نیازهای معاصر ناتوان باشند.

نتیجه‌گیری

امروزه «دیزاین» به دلیل ماهیت خلاقانه و نوآورانه آن به یکی از مباحث اساسی در آموزش عالی رشته‌های هنری تبدیل شده است که کم‌توجهی به آن صدمات آموزشی بسیار و ضعف آموزشی و حرفه‌ای دانشجویان و فارغ‌التحصیلان را به دنبال خواهد داشت. نتایج مقاله حاضر به‌صورت موارد زیر قابل‌ارائه است: ۱) قدیمی بودن نسبی برنامه درسی کارشناسی صنایع‌دستی (از سال ۱۳۶۶) که بدون تغییر چندانی در حال اجرا است. پیشرفت‌ها و تحولاتی در تمام زمینه‌های علمی، فن‌آوری و آموزشی و همچنین اقتضائات و نیازهای معاصر، ضرورت بررسی‌های کارشناسانه و بازنگری بنیادین در برنامه‌ی درسی این رشته را ایجاب می‌کند. ۲) رویکرد برنامه درسی رشته صنایع‌دستی بیشتر مبتنی بر بُعد حفاظتی و میراثی صنایع‌دستی است و دیگر ابعاد این رشته نظیر خلاقیت، حل مسئله و نوآوری و رشد ابعاد شخصی نظیر هویت و بیان فردی هنرمندان کمتر مورد توجه است و یا مورد نظر نیست. ۳) رویکرد غالب بیشتر بر مبنای یادگیری مهارت‌ها و تکنیک‌های فنی عملی و کارگاهی است که بخش اعظم واحدهای درسی را شامل می‌شوند. بر این مبنای رویکرد کلی برنامه درسی بر تربیت «استادکار ماهر» است تا تربیت «هنرمند طراح» به معنی فردی که قابلیت ارائه و تولید طرح‌های نوآورانه و متناسب با اقتضائات معاصر را داشته باشد. ۴) هرچند واژه‌ی طراحی در عنوان دروس مختلفی وجود دارد، تعریف مشخصی از انواع طراحی ترسیمی، طراحی سنتی و طراحی در مفهوم دیزاین و کارکرد، جایگاه و میزان تأثیر هرکدام از آنها در آموزش رشته صنایع‌دستی وجود ندارد. ۵) یکی از عواملی که می‌تواند در احیاء، حفظ و توسعه صنایع‌دستی مؤثر و مفید باشد، شناخت و تبیین فرایند طراحی علمی جهت رشته صنایع‌دستی از طریق برنامه‌ی آموزشی این رشته است. با به‌کارگیری فرایند طراحی تمام جنبه‌های درگیر و مرتبط با محصول از جوانب مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد و جنبه‌های مختلف از لحاظ کارکردی و فرهنگی از دید هنرمند و صنعتگر صنایع‌دستی پوشیده و پنهان نمی‌ماند. استفاده از فرایند طراحی در صنایع‌دستی موجب تعریف صحیح نیاز درک خلاءهای موجود در زمینه صنایع‌دستی گردیده و در مراحل متوالی، گام‌به‌گام، علمی، مرتبط و اصولی به‌تدریج دانشجویان را به سمت راه‌حل‌های برآوردن نیاز، مسئله یا مشکل رهنمون می‌سازد. همچنین خلاقیت و ایده‌پردازی و توانایی به عینیت درآوردن آن‌ها حصول به محصولات نوآورانه و کارکردهای نو و جدیدی را متناسب با اقتضائات زندگی معاصر تضمین و تسهیل

خواهد نمود. نتایج حاصل، لزوم بازنگری در برنامه درسی و همچنین لحاظ کردن آموزش فرایند طراحی در برنامه آموزشی را که هم‌اکنون مغفول است را نمایان ساخته و سه پیشنهاد کلی جهت بهبود وضعیت آموزش طراحی (دیزاین) در رشته صنایع‌دستی به شرح زیر ارائه می‌گردد. ۱. ارائه دروس مرتبط با طراحی در مفهوم دیزاین در برنامه درسی رشته کارشناسی صنایع‌دستی (نظیر درس نظری-عملی «مبانی طراحی» و «فرایند طراحی در صنایع‌دستی») که موجب آشنایی دانشجویان با فرایند علمی طراحی یک محصول از کشف مسئله و نیاز، ایده‌پردازی تا ارائه و در نهایت تولید شود. ۲. تخصصی شدن گرایش‌های مختلف کارشناسی صنایع‌دستی به‌جای سال سوم تحصیلی، از سال دوم و حذف کارگاه‌های عمومی که دانشجویان را ملزم به فراگیری مهارت‌هایی می‌نماید که در عمل کمکی به تخصص مورد علاقه آن‌ها ندارد و ارائه دروس نظری و عملی مرتبط با دیزاین به‌جای آن‌ها. ۳. تدوین و ارائه گرایش و یا رشته تخصصی «طراحی صنایع‌دستی» در کنار تخصص‌ها و رشته‌های موجود که هم‌اکنون بر اساس و مبتنی بر مواد (گرایش چوب، گرایش فلز و گرایش سفال) دسته‌بندی و ارائه می‌شوند.

پی‌نوشت‌ها:

1. Drawing
2. Design
3. Nigel Cross
4. Encyclopedia Britannica Online
5. Giorgio Vasari
6. Design is to design a design to produce a design
7. Designo
8. Maldonado
9. Bruce Archer
10. Christopher Jones
11. Bernhard E. Burdock

فهرست منابع

- آریانپور کاشانی، منوچهر. (۱۳۸۲). فرهنگ گسترده پیشرو آریانپور (انگلیسی-فارسی). تهران: جهان رایانه.
- بوردهک، برنارد ای. (۱۳۹۱). دیزاین: تاریخچه، تئوری، فلسفه و زمینه‌های طراحی محصول. ترجمه علی مولائی. تهران: وارث.
- پاکباز، رویین. (۱۳۷۸). دایره‌المعارف هنر (نقاشی، پیکره‌سازی، گرافیک). تهران: فرهنگ معاصر.
- پوتر، نورمن. (۱۳۹۱). طراح کیست؟ اشیاء، مکان‌ها، پیام‌ها. ترجمه مهدی خاک زند. تهران: دانشگاه هنر.
- تسلیمی، بررسی نظام آموزش عالی در هنرهای صناعی ایران و پیشنهاد یک نظام نوین.
- چری، ادیت. (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی برای طراحی از تئوری تا عمل. ترجمه شهناز پورناصری. تهران: مرکز مطالعاتی شهرسازی و معماری.
- چینگ، فرانسیس. (۱۳۷۵). اصول و مبانی طراحی. ترجمه فرهاد گشایش. تهران: مارلیک.
- دانشگرمقدم، گلرخ. (۱۳۸۸). «فهم مسئله طراحی در آموزش معماری، بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر فهم کافی از مسئله

طراحی به عنوان آغازگاهی برای طراحان مبتدی». هنرهای زیبا، هنرهای تجسمی. (شماره ۴۳)، ۵۹-۶۸.

دوموزوتا، بریزیت بورژا. (۱۳۸۸). «دیزاین و مدیریت آن. ترجمه نژده هوانسیان، تهران: ویژه نگار.

ساداتی، ناصر. (۱۳۹۱). «ارزیابی برنامه درسی رشته صنایع دستی در مقطع کارشناسی از منظر رویکرد دیسپلین محور-DBAE». مجموعه چکیده مقالات اولین همایش ملی آموزش عالی هنر، تهران: دانشگاه هنر.

سروری، سالومه. (۱۳۸۵). «طراحی چیست؟». دستاورد. (شماره ۲۵-۲۴)، ۴۲-۴۵.

محمدی‌راد، بها الدین. (۱۳۸۷). شناخت طراحی (فهم طراحی). تهران: رنگ پنجم.

مرتضایی، سید رضا. (۱۳۸۹). «بیان‌هایی پیرامون شناخت تعامل فرهنگ و طراحی (محصول)». هنرهای زیبا، هنرهای تجسمی. (شماره ۴۳)، ۶۸-۵۷.

مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی صنایع دستی. کد ۶۱۵۲. کمیته تخصصی هنرهای تجسمی، گروه هنر، مصوب یکصد و سومین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی مورخ ۱۳۶۶/۹/۷.

مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی طراحی صنعتی. کد ۶۱۴۲. گروه هنر، مصوب سیصد و یکمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی مورخ ۱۳۷۴/۴/۲۵.

معین، محمد. (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی معین. تهران: امیرکبیر.

قاسمی، مرضیه و محمودی، سکینه خاتون. (۱۳۹۱). «بررسی نرم‌افزارهای مرتبط با حوزه‌ی هنر و صنایع دستی در ایران». مجموعه چکیده مقالات اولین همایش ملی آموزش عالی هنر. تهران: دانشگاه هنر.

قربانی، شعبانعلی، و همکاران. (۱۳۹۵). «تبیین فرایند طراحی جهت آموزش در رشته صنایع دستی (مورد پژوهی رشته سرامیک)». رساله دکتری. دانشگاه هنر اصفهان.

گشایش، فرهاد. (۱۳۸۱). «مطالعات کاربردی هنر: ویژه طراحی، هنر و زندگی». هنر و معماری. (شماره ۵۲)، ۲۲۴-۲۱۸.

هاف، توماس. (۱۳۹۱). تاریخ مختصر طراحی صنعتی. ترجمه ندا لنکرانی. تهران: مارلیک.

هرامی، فاطمه، و علیرضا دهقان. (۱۳۸۰). طراحی دوره پیش‌دانشگاهی. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

هسکت، جان. (۱۳۸۱). طراحی صنعتی، ترجمه رضا رضایی نصیر، تهران، انتشارات سمت.

هوانسیان، نژده. (۱۳۹۰). «دیزاین یا طراحی؟ مسئله این است...». معمار. (شماره ۶۹)، ۷۹-۷۴.

هوشیار، مهران. (۱۳۹۰). «بررسی نظام آموزش عالی هنرهای صناعی ایران و پیشنهاد یک نظام نوین». رساله دکتری. دانشکده هنر دانشگاه شاهد.

Côrte-Real, Eduardo. (2010). "The Word "Design": Early Modern English Dictionaries and Literature on Design, 1604 – 1837". *Working Papers on Design*. vol 4, ed, University of Hertfordshire.

Flusser, Vilem. (1999). *The Shape of things: A Philosophy of Design*. London: Reaktion Book.

Friedman, K. (2001). "Creating design knowledge: from research into practice". E.W.L. Norman and P.H. Roberts, eds. *Design and Tehnology Education Research and Development: The Emerging International Research Agenda, Department of Design and Technology*. Loughborough: Loughborough University.

Hjelm, Sara Ilsted. (2002). *Artifacts as Research*. Interactive Institute and CID.

Hesket, John. (2002). *Design: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press Inc.

Cross, Nigel. (2011). *Design Thinking, Understanding How designers Think and Work*. New York: Berg Publication, Oxford.

Cross, Nigel. (2000). *Engineering Design Method, Strategies for Product Design*. England: Jhon Wiely & Sons.

Sevila Munoz, Manuel. (2010). *Terminology, Open Courceware*. Spain: Universidad de Murica.

Trezidis, Kostas, (autumn 2007). "The Etymology of Design: Pre-Socratic Perspective". *Massachusetts Institute of Technology*. (vol 23) pp. 69-78.

<https://www.britannica.com/topic/design> (access date: 25/10/2017).